

De wereldpremière van „Tragedien om Mengin” in Antwerpen op 8 december 1928

B. De opvoering van de „Tragedie van Mengin” in
de K.N.S.

door

FRANK PEETERS

I. Inleiding

Op zaterdag 8 december 1928 om 20.00 uur gaat „De Tragedie van Mengin”, treurspel in vier bedrijven door Stein Bugge, in de Antwerpse K.N.S. in wereldpremière. Het is een dubbelprogramma want naast Bugge vermeldt de affiche ook nog „De Pelgrim” door Charles Vildrac.

Over de tekst, zijn vertaling en de kennismaking tussen de auteur, Stein Bugge, en zijn vertaler-promotor, dr. J.O. de Gruyter (1885-1929), heeft prof. Claes het gehad in het eerste deel.

Onze aandacht gaat veeleer uit naar het resultaat van deze samenwerking : de opvoering van Bugges stuk door K.N.S. Antwerpen.

Bij gebrek aan iconografisch materiaal vertrekt onze reconstructie bij de receptieteksten. Hiervoor werd een beroep gedaan op een zo representatief mogelijk sample dat naast Vlaamstalige dag- en weekbladen ook Franstalige (Belgische) kranten bevat. Meteen werd duidelijk dat, met het oog op een adequate reconstructie en evaluatie van de feitelijke receptieteksten (deze nà 8.12.28), ook het voorafgaande luik in de geschreven pers diende onderzocht, met name waar het de reconstructie van het verwachtingspatroon betreft waartegen de feitelijke recensie kan worden geplaatst.

Ons reconstructiemateriaal werd daarbij nog aangevuld vanuit het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (A.M.V.C.) ; waar vooral de programmabrochure en de agenda's van De Gruyter ons naast erg interessante ook bijzonder tragische gegevens verstrekten. Tenslotte leverde het Stadsarchief van Antwerpen ons erg precieze inlichtingen m.b.t. het financiële aspect van deze produktie. Inlichtingen die, naast hun autonome relevantie ook een toetssteen

vormden voor de, per definitie, subjectieve weergave van de verschillende recensenten. Alles bij elkaar beschikten we dus over vrij uitgebreid onderzoeksmateriaal, vooral wanneer we bedenken dat „De Tragedie van Mengin” van de quasi-onbekende Noorse dramaturg slechts 6 voorstellingen beleefde in de Antwerpse schouwburg.

II. Plannen en verwachtingen

Met „plannen” bedoelen we diè documenten die betrekking hebben op de organisatoren van de voorstelling, i.e. de K.N.S. en meer specifiek zijn directeur dr. Jan Oscar de Gruyter. Zoals gezegd beperken we ons hierbij tot die teksten die onmiddellijk met de voorstelling te maken hebben; diegene met een meer voorbereidend karakter (de schriftelijke contacten tussen Bugge en De Gruyter, de vertaling enz.) werden uitvoering in het eerste gedeelte behandeld.

Een eerste spoor van Stein Bugge vinden we in De Gruyters agenda van 1927 waar op de laatste bladzijde, naast andere adressen, vermeld staat: „St. Bugge, 11 Vondelstraat Schaerb.-Brussel”¹.

De Gruyter had blijkbaar de gewoonte vooraan in zijn agenda het speelplan voor dat kalenderjaar te vermelden. Zo staat vooraan in de agenda van 1928 „Stein Bugge - Mengin” vermeld.

In een ongedateerd rondschrijven aan de pers (waarschijnlijk nov. '28) kondigt De Gruyter de zes voorstellingen aan: 8, 9 (namiddag en avond) 10, 12 en 13 december.

Zijn agenda vermeldt op bovengenoemde data „Mengin”. Tot de „planning” van de opvoering mag o.i. ook het voorbereiden van de programmabrochure worden gerekend. Deze bevat naast de opgave van de dramatis personae, de „spelleider” en de korte inhoud, een inleiding door Paul de Mont gevolgd door de Noorse vertaling van deze tekst. (vert. Jarle O. Stendal)

De tekst van De Mont blijkt een synopsis te zijn van een „uitvoerig en interessant” gesprek dat hij enkele weken tevoren (in het Frans) met de auteur voerde. De Mont schrijft enthousiast over Bugge die over de „individuele psykologiese en fiziologiese „gevallen” heen, een „breed-humanitaire” getuigenis wil afleggen: een „boodschap”². Hij spreekt in dit verband van een „programmaverklaring” en stelt zich hoopvol de vraag of: „(...) Noorwegen naast Ibsen ons ook de anti-Ibsen (zou) bezorgen.”³

1. A.M.V.C. G 9435/H

2. Programmabrochure K.N.S. seizoen 1928-1929 in bezit van het A.M.V.C., ongenummerde bladzijden.

3. idem.

Van hooggespannen verwachtingen gesproken. Hij hoopt verder dat Bugges esthetische theorie: „(..) die belangstelling wekt in brede internationale kring. (..) ook prakties, op de planken, tot haar volle recht komt.” Want, „In het bevestigend geval komt de Nederlandse Schouwburg en de Gruyter de eer toe aan een dramaturg van europese betekenis veropenbaard te hebben”⁴. Dat een eerder arbitraire factor, Bugges nationaliteit, in deze op z'n zachtst gezegd, positieve evaluatie op doorslaggevende wijze heeft meegespeeld, blijkt uit de voorlaatste alinea van De Monts inleiding: „We wensen het van ganser harte omdat, boven de schrijver uit, onze genegenheid en ons respect ook naar zijn vaderland gaan. Noorwegen is ons door ras, taal en zeden dierbaar”⁵.

Ook binnen de Antwerpse dag- en weekbladpers wacht Bugge een gunstig onthaal. En alhoewel het belang van deze aankondigingen niet mag worden overschat — een aantal worden a.h.w. kant en klaar door de K.N.S. afgeleverd⁶ — toch kan er niet worden voorbijgegaan aan het feit dat een aantal bijdragen beslist een meer dan normale belangstelling aan de dag leggen. Zo is er op de eerste plaats het zeer uitvoerige artikel van Lode Monteyne op de voorpagina van het vooraanstaande theaterweekblad „Het Tooneel”. Het merendeel van dit artikel is de weergave van Bugges voordracht het jaar voordien voor de leden van de Brusselse avantgarde groep „La Lanterne Sourde” waar hij zijn ideeën omtrent theatervernieuwing (zoals uitgewerkt in „Det Ideale Teater”) uiteenzette, en waaraan Monteyne toevoegt: „De theorieën van Stein Bugge zijn klaar en bepaald. Hij weet waarheen hij de dramatische kunst van dezen tijd richten wil en zijn werk — „De Tragedie van Mengin” — is een vrucht van dit bewuste en sterke streven”⁷.

Ook „De Schelde” wijdt naast een beknopte aankondiging op 7 dec. de dag nadien een uitvoerig artikel aan Stein Bugge: „(..) enthousiast kampioen voor de tooneelvernieuwing, waar wij allen naar verlangen (..)”⁸. De auteur wordt daarbij in een interviewfragment aan het woord gelaten om aan het Antwerpse publiek zijn ideeën uiteen te zetten. Ook August Monets weekblad „Het Antwerpsch Tooneel” geeft op 8 dec. in interviewvorm een portret van de Noorse dramaturg en zijn werk. Het heeft ons getroffen dat

4. idem.

5. idem.

6. *De Morgenpost* en *Het Handelsblad* van 8.12.28

7. Lode Monteyne in: *Het Tooneel*, Het Ideale Theater - Naar aanleiding van de opvoering der „Tragedie van Mengin” in den K.N.S. 8 december 1928, p. 1

8. *De Schelde* 8.12.1928, Tooneel en Muziek - Tooneel- De Tragedie van Mengin, anoniem.

in de belangrijkste aankondigingen (Het Tooneel, De Schelde en Het Antwerpsch Tooneel), zo uitvoerig het woord aan de auteur wordt verleend, waarbij de redacteur zijn persoonlijke commentaar in hoofdzaak beperkt tot een volmondig beamen. Maar ook in de „Morgenpost” en „Het Handelsblad” vinden we uitstekende voorbeelden van deze lippendienst. Met name de „Medegedeelde Aankondigingen” in deze kranten geven, allebei op 8 december, niets anders dan de samenvatting van Bugges dramatische theorie.

We kunnen rustig stellen dat Bugge een goedgeorchestreeerde aanwezigheidspolitiek voert en, daarbij geholpen door enkele voor-
aanstaande Vlaamse intellectuelen, handig inspeelt op een latente aversie van het zogenaamde pessimisme van de naturalisten, in casu dat van Ibsen.

Dat het hoe dan ook nog altijd een dubbelaffiche betreft waarop naast het werk van Bugge ook „De Pelgrim” van Vildrac wordt aangeboden, is aan de hand van de aankondigingen slechts sporadisch af te leiden; amper twee dagbladen (Gazet van Antwerpen en De Schelde) maken melding van het tweede luik. Nochtans kan men zich de vraag stellen waarom de directie besloot „Mengin” niet alleen te monteren? Misschien biedt de redacteur van „Gazet van Antwerpen” hierop wel het antwoord wanneer hij schrijft: „Na „Mengin” gaat de onlangs uitgestelde eenakter „De Pelgrim” door Ch. Vildrac. Dit is een parel van stemming, sentiment, en een klassiek stukje uit de moderne Fransche tooneelliteratuur. Het speelt een vol uur en is op zichzelf een bezoek aan den schouwburg overwaard”⁹. Kunst, goed en wel, maar niet zonder „appetizer”.

III. De voorstelling

De tragedie van „Mengin” gaat in première in een regie van Joris Diels, die tevens de rol van Mengin voor zijn rekening neemt. Daarnaast vinden we Arthur van Thillo als „De Koning” en Dolly de Gruyter (de echtgenote van J.O. de Gruyter) als „Turil”. Voor de verdere rolverdeling zie¹⁰. „De Tragedie van Mengin”

9. *Gazet van Antwerpen* 8/9.12.1928, Kon. Nederl. Schouwburg, anoniem.

10. in de programmabrochure K.N.S.:

Rune - Edward Gorlé	De Kanselier - Remy Angenot
Jomar - Free Waelen	De Bisschop - Louis Bertrijn
Stann - Willy Cauwenberg	1e Edelman - Victor Collet
Gill - Jozef Gevers	2e Edelman - Fritz Geurts
Gunne - Jeanne Cammans-Jans	Een soldaat - Jef Verlinden
Benna - Nora Gevers	Een hoofdman - René Van de Putte
Volmer - Rienk Brouwer	

wordt „zonder noemenswaardige onderbreking doorgespeeld”, na de pauze volgt „De Pelgrim, toneelspel in een bedrijf”¹¹

Zoals voorzien vonden er zes voorstellingen plaats: de première op zaterdagavond, 2 voorstellingen op zondag, 1 op maandagavond, 1 op woensdagavond en de laatste op donderdag 13 dec.¹²

Aan de hand van de maandstaten was een gedeeltelijke reconstructie van deze voorstellingenreeks mogelijk. Niet alleen kennen we de precieze ontvangsten, maar ook de zaalbezetting kan nauwkeurig worden gereconstrueerd evenals de door Bugge per voorstelling ontvangen „schrijversrechten”. Dit geeft volgend overzicht:

datum	ontvangsten	toeschouwers	schrijversrechten
8.12	4334,80 fr.	385	82,75 fr.
9.12 (nam.)	3049,00 fr.	366	59,05 fr.
9.12 (av.)	5188,80 fr.	536	98,95 fr.
10.12	1699,90 fr.	183	35,50 fr.
12.12	1321,90 fr.	154	32,70 fr.
13.12	1082,10 fr.	118	27,45 fr.
			950,35 fr. (eindafrek.)

Wanneer we deze gegevens even vergelijken met enkele andere voorstellingen uit hetzelfde speeljaar dan vinden we op 9.9.28 1395,50 fr. voor een zondagnamiddagvoorstelling van „Emilia Galotti” of 1141,10 fr. voor „De Cenci” op 16.1.29 (een dinsdagavond). Als we deze financiële mislukkingen naast een aantal succesnummers plaatsen dan vinden we bijvoorbeeld 8110,20 fr voor „Komedie van het Geluk” op zondagavond 9 september 1928 of 9024,60 fr. voor „Hokuspokus” eveneens op zondagavond 2.12.28. Maar ook op woensdag 7.11.28 is „Stopseltje” (na een ononderbroken succes van twee maanden in het vorige seizoen — van 18.2.28 t.e.m. 18.4.28) nog altijd goed voor 4667,80 fr!

We stellen vast dat „De Tragedie van Mengin” voor het seizoen 1928-1929 op 13 december de laagste ontvangst tot op dat ogenblik totaliseerde, en over het hele seizoen de tweede laagste, net iets hoger dan de onfortuinlijke voorstelling van „Calcutta” op donderdag 7 maart 1929 met een netto-ontvangst van 1060,20 fr. Voor een vergelijking met de financiële gegevens van Bugges twee-

11. Programmabrochure 1928-1929, ongenummerde bladzijde.

12. Op dinsdag 11 december vond er geen voorstelling plaats omdat de Schouwburg die dag was verhuurd aan de Vlaamsche Tooneelgemeenschap (VTG) tegen de vaste uitkoop-som van 4000,- fr. met „Tweelingbroers”.

de stuk in de K.N.S., „Het Genie in de Storm” tijdens het speeljaar 1929-1930 zie ¹³.

De financiële gegevens m.b.t. „Mengin” vinden we ook in de agenda van De Gruyter. Hij had de gewoonte de dagontvangsten naast de titel van het stuk te vermelden ¹⁴.

Als we het financiële „verloop” van het stuk bekijken valt het op hoe het bezoekersaantal (en uiteraard ook de ontvangsten) een steile duik maakt vanaf maandag 10 december. Als we de eerste drie met de laatste drie voorstellingen vergelijken, stellen we vast dat het aantal toeschouwers daalde van 1287 naar 455.

Naast een normale afname (bv. weekdag vs. zondag), kan deze fel verminderde belangstelling moeilijk anders verklaard worden dan door de invloed van de (ongunstige) besprekingen die vanaf maandag in zowat alle Antwerpse dagbladen verschenen.

13. Alle financiële gegevens zijn afkomstig uit de Maandstaten van de K.N.S. Stadsarchief Antwerpen : bundels MA 2677¹, 2677².

ma	15.3.1930	5512,35 fr.	
di	16.3.1930	7123,75 fr.	(er vond alleen een avondvoorstelling plaats)
ma	17.3.1930	3382,45 fr.	
zo	23.3.1930	2684,50 fr.	(namiddagvoorstelling)
wo	26.3.1930	1901,80 fr.	
do	27.3.1930	1470,35 fr.	

Ter vergelijking een van de meest succesvolle vertoningen van het seizoen 1929-1930, De Lustige Vrouwtjes van Windsor op zondagavond 22 september 1929 met 10 808,25 fr.

14. Daarnaast vonden we in de agenda dagelijks een reeks cijfers waarvoor we aanvankelijk geen verklaring vonden. Bijvoorbeeld :

op zaterdag 8 december :			op zondag 9 december :		
Mengin	4334,80		Mengin	3049	
				5188,8	
37.	37.	37.4	36.9	38.1	37.5

Na overleg met prof. Carlos Tindemans kwamen we tot de conclusie dat het hier om lichaamstemperaturen gaat ! Alle informatie blijkt binnen deze hypothese perfect situeerbaar. De cijfers schommelen steeds tussen 36 en 38, meestal met vermelding van één cijfer (nooit twee) na de komma. De Gruyter deed blijkbaar aan autodiagnose en noteerde nauwgezet 3 tot 4 keer per dag zijn lichaamstemperatuur. In het licht van zijn spoedig overlijden een akelig - akuraat biografisch document. Zo stellen we vast dat hij de laatste maanden voor zijn overlijden, haast voortdurend een lichaamstemperatuur vertoonde hoger dan 37° met regelmatige uitschieters naar 38 en meer (bv. op 12.12 : 37.4 37.7 38.5 38.8 / op 13.12 : 37.3 37.9 38.1 38.3). In het licht van deze theorie laat het niet actief deelnemen aan de montage van „Mengin” zich licht verklaren. De Gruyter zal op 27 februari 1929 te Nice aan leverkanker overlijden.

IV. de receptie

Het receptiecorpus bestaat uit 11 teksten, waarvan er 8 in dagen 3 in weekbladen verschenen. In tegenstelling tot de aankondigingen treffen we hier een aantal franstalige teksten aan. Het corpus is chronologisch te situeren tussen 9 en 15 december¹⁵, met als kwantitatief zwaartepunt 10 dec. waar we 6 besprekingen (allem in Vlaamse kranten) aantreffen. Samen met die ene van 9 december in *Le Matin* zijn er vóór de voorstelling van maandagavond 7 recensies verschenen¹⁶. Vier hiervan zijn ondertekend. Zo zien we o.a. dat J.D.S. (= Jan De Schuyter) zowel voor *Het Handelsblad* (10.12) als voor *Journal d'Anvers* (14.12) geschreven heeft en A.M. (= August Monet) voor *De Nieuwe Gazet* als „R.I.P.” en onder zijn eigen naam voor *Het Antwerpsch Tooneel* (15.12).

Voor *De Morgenpost* (10.12) is er V.G. (= ?) en in *Le Matin* vinden we een bespreking van F.D. (= Fernand Demany).

Fernand Demany schrijft in *Le Matin* van 9 december, niet alleen de allereerste maar tevens, zoals zal blijken, een van de meest lovende besprekingen. De openingszin is daarbij karakteristiek voor het hele stukje: „L'oeuvre du Norvégien Stein Bugge, que nous présente le Flamand, cette semaine est sans conteste exceptionnelle, et particulièrement originale”¹⁷.

15. 9 dec. 1929 *Le Matin*, Théâtre Flamand - „La Tragédie de Mengin”
- 10 dec. 1929 *De Volksgazet*, „De Tragedie van Mengin” door Stein Bugge
- 10 dec. 1929 *De Morgenpost*, Kunst en Muziek - Nederlandsche Schouwburg - Opvoering van „De Tragedie van Mengin” door Stein Bugge en van „De Pelgrim” door Charles Vildrac.
- 10 dec. 1929 *De Schelde*, Nederlandsche Schouwburg - „De Tragedie van Mengin”.
- 10 dec. 1929 *Gazet van Antwerpen*, Kon. Nederl. Schouwburg - „De Tragedie van Mengin” door Stein Bugge.
- 10 dec. 1929 *Het Handelsblad van Antwerpen*, Schouwburgnieuws - Kon. Nederlandsche Schouwburg - „De Tragedie van Mengin”
- 10 dec. 1929 *De Nieuwe Gazet*, Koninklijke Nederlandsche Schouwburg - „De Tragedie van Mengin”
- 11 dec. 1929 *La Métropole*, Théâtre Royal Flamand.
- 14 dec. 1929 *Journal d'Anvers*, Théâtre Royal Neerlandais - La Tragédie du Mengin.
- 15 dec. 1929 *Het Antwerpsch Tooneel*, In den Kon. Nederlandschen Schouwburg - Een Reuzensof - „De Tragedie van Mengin”
- 15 dec. 1929 *Het Tooneel*, Na de Opvoeringen - Kon. Ned. Schouwburg - De „Tragedie van Mengin” door Stein Bugge.

16. cfr. supra

17. Fernand Demany in: *Le Matin* 9 december 1929

Alhoewel zeer lovend, onderkent Demany mogelijke problemen bij de receptie ervan door het grote publiek: „C'est incontestablement beau, mais d'une beauté qui ne pénétrera pas, d'emblée, la foule”¹⁸. Hij besluit dan ook met een synthetisch „Un spectacle de choix, pour une élite”. Vertolking en regie worden eveneens erg positief gewaardeerd. Over de opkomst wordt er niets gezegd, wel over de reactie van het publiek: „Le public fit à l'oeuvre de M. Stein Bugge un très gros succès”¹⁹.

Het Handelsblad met Jan De Schuyter geeft na een aantal inleidende gegevens over de auteur, zijn ideeën en de inhoud van het stuk, een beoordeling die als karakteristiek voor de receptie mag worden beschouwd; waar „Mengin” als „drama” (i.e. als tekst) aanvaardbaar lijkt, is het dat als „theater” (i.e. gespeelde tekst) veel minder: „De Tragedie van Mengin” heeft stellig prijzenwaardige letterkundige verdiensten, maar mist de opzweeping der bezieling die begeesterende schoonheid wekt”²⁰. Ook hier wordt spel en regie gunstig beoordeeld. Opkomst en reactie van het publiek worden als volgt omschreven: „Het publiek — niet zeer talrijk opgekomen — getuigde ene genegen belangstelling”²¹. De andere tekst van Jan De Schuyter (op 14.12 in Journal d'Anvers) is een Franse — enigszins gereduceerde — versie van de Nederlandse. Er worden geen elementen toegevoegd en de toonaard is dezelfde.

De Volksgazet beaamt de geringe opkomst en ook de appreciatie van het stuk is verregaand parallel met de andere besprekingen; „Mengin” is aanvaardbaar als drama maar als theaterstuk mist het: „(..) adem, bezieling...”²². Regie en vertolking worden geprezen.

Ook de recensent van Gazet van Antwerpen dicht „Mengin” eerder dramatische dan theatrale kwaliteiten toe: „Dat neemt niet weg, dat de „Tragedie van Mengin” een werk van betekenis is. Wij denken evenwel, dat het meer voor lezing dan voor opvoering geschikt is”²³. Speciale aandacht gaat uit naar de vertolking van Joris Diels als „Mengin” die: „(..) een hoogstaande uitbeelding van den held dezer tragedie te aanschouwen (gaf)”²⁴. Omtrent opkomst en/of reacties van het publiek vernemen we hier niets.

V.G. in De Morgenpost komt wat de kwaliteiten van „Mengin” als theater betreft misschien wel tot dezelfde conclusies als de

18. idem.

19. ibidem.

20. Jan de Schuyter in: *Het Handelsblad van Antwerpen* 10.12.1929

21. idem.

22. *De Volksgazet* 10.12.1929, anoniem.

23. *Gazet van Antwerpen* 10.12.1929, anoniem.

24. idem.

anderen, maar schuift het falen ook in de schoenen van de regisseur en zijn vertolking : „(..) Joris Diels bleek met de regie en de rol van Mengin eene te zware taak op zijne schouders geladen te hebben, zodat de vertolking van Mengin erg zwak stond (..)”²⁵.

Veruit de meest lovende bespreking vinden we in *De Schelde*. Het sterkst komt deze appreciatie nog tot uiting in de zeer uitgesproken, en in ons corpus vrijwel unieke, waardering voor „Mengin” als theaterstuk : „De opvoering, meer nog dan de lezing, heeft ons den indruk gegeven, dat we hier staan tegenover een persoonlijkheid die wat te vertellen heeft. (..) De snedigheid van de zeggings en de sobere bouw van de verschillende taferelen zorgen ervoor, dat de aandacht geen ogenblik verzwakt”²⁶.

Precies dezelfde argumenten die voor *De Morgenpost* oorzaak zijn voor een sterk relativeren van het stuk. Vergelijken we even : „De uitwerking zelf nochtans schijnt ons minder sterk aan het bedoelen te beantwoorden. (..) Het geheel wekt zowat den indruk van een schraal gegeven dat door allerlei intermezzo’s zonder blijk-bare reden gecoupeerd wordt. (..) Er waren teveel hiaten in de voorstelling waardoor de aandacht niet voldoende gespannen bleef”²⁷.

Ook worden vertolking en regie in *De Schelde* de hemel ingeprezen.

Zoals te verwachten was, is het inderdaad R.I.P., alias August Monet, hoofdredacteur van *Het Antwerpsch Tooneel* en theaterrecensent voor *De Nieuwe Gazet*, die de meest scherpe artikels levert. Op 10.12 in *De Nieuwe Gazet*, op 15.12 een meer uitgewerkt stuk in *Het Antwerpsch Tooneel*.

Vanuit een schier pathologisch anti-flamingantisme, dat hij gewillig laat convergeren in de figuur van De Gruyter of diens adepten, fulmineert hij ook nu weer op volle kracht. Consequent met zichzelf slaagt Monet er opnieuw in, zo weinig mogelijk ter zake doende argumenten aan te dragen, waarbij hij de K.N.S. vergelijkt met de Antwerpse poesjenellenkelder : „De vergelijking tusschen den Nederlandschen Schouwburg en den Poesje wordt nogal gemakkelijk gemaakt, maar nooit lag ze zo voor de hand als met het stuk van deze week. Het hoogste streven van de regie, werk van den heer Diels, blijkt geweest te zijn : zo trouw mogelijk de tradities te volgen van den kunsttempel op den bloed-

25. V.G. in : *De Morgenpost* van 10.12.1929

26. *De Schelde* 10.12.1929, anoniem. (alhoewel de auteur van de recensie onbekend is, is het niet onwaarschijnlijk dat ze van de hand van Paul de Mont of Herman Van Puymbroeck is.)

27. V.G. in : *De Morgenpost*, 10.12.1929

berg''²⁸. Het probleem bij Monet is zoals gezegd, dat al zijn recensies over de K.N.S. geschreven worden vanuit een reactionaire reflex: zijn persoonlijke aversie staat elke rustig- evaluerende beoordeling in de weg.

Reeds in zijn aankondiging in Het Antwerpsch Tooneel op 8 december, waar hij zich zogezegd onthoudt van subjectieve commentaar en Stein Bugge aan het woord laat om hem de korte inhoud van het stuk te laten vertellen, kondigen een aantal erg laconieke „terzijdes'' de teneur van zijn „beoordeling'' aan. De bespreking in Het Antwerpsch Tooneel laat dan ook weinig aan de verbeelding over met een titel als: „Een Reuzensof. „De Tragedie van Mengin''²⁹.

Pijnlijk voor Bugge is de vaststelling dat Monet hier, wanneer men abstractie maakt van de gehanteerde argumentatie, misschien wel het correcte epitheton gebruikte...

La Métropole kent aan „Mengin'' weliswaar mogelijke kwaliteiten toe, „Cette tragédie nordique aurait pu constituer un véritable chef d'oeuvre Shakespearien (...)'' , maar ziet in Bugges streven naar vernieuwing de oorzaak van zijn mislukken: „Mais l'auteur a cru devoir innover''³⁰. Vertolking en regie worden positief geëvalueerd.

Na de vrij uitvoerige en prominente voorstelling van Stein Bugge op 8 december, vinden we op 15.12 een eveneens uitvoerige beschouwing in Het Tooneel. Waar de toon in de aankondiging erg enthousiast klonk, blijkt hij hier flink getemperd. Vanuit een sterk gehypothekeerde premisse: „Indien men het eens is met den auteur, (...) dan moet men bekennen dat hij werkelijk iets heeft bereikt''³¹ wil Interim eventuele kwaliteiten niet loochenen, maar vermits hij zelf blijkbaar niet bereid is dit uitgangspunt te onderschrijven komt hij tot een veel genuanceerder oordeel. Hij stelt vast dat Bugge het slachtoffer is geworden van zijn overtuiging: om aan de enge theoretische uitgangspunten omtrent tragedie en komedie te voldoen: „(...) werd ons alle inzicht op het diepmenselijke ontnomen. (...) Het komt ons voor dat Bugge de dupe is van zijn te radikaal doorgedreven theorie''³².

En waar de regie van Diels „allen lof'' verdient, „veel minder beviel hij ons als speler''³³; een klacht die we al eerder hebben gehoord. Over de opkomst en/of reactie van het publiek wordt niets gezegd.

28. RIP (= August Monet) in: *De Nieuwe Gazet*, 10.12.1929

29. A.M. (= August Monet) in: *Het Antwerpsch Tooneel*, 15.12.1929

30. *La Métropole* 11.12.1929, anoniem.

31. Interim in: *Het Tooneel*, 15.12.1929.

32. idem.

33. ibidem.

V. *Conclusie*

De meest voor de hand liggende conclusie met betrekking tot het corpus in zijn geheel is de sterk verschillende toonaard die de aankondigingen van de eigenlijke besprekingen onderscheidt, en waardoor van een reële oppositie tussen beide sub-corpussen kan worden gesproken.

Op een paar uitzonderingen na stellen we inderdaad een belangrijke accentverschuiving vast die het beste kan worden aangeduid als een verschuiven van „hoop” of „verwachting” naar „ontgoocheling”. Wanneer we dan even stilstaan bij de argumenten die men aandraagt om deze „verwachting” resp. „ontgoocheling” te staven, stellen we vast dat er tegenover de vrij homogene groep van argumenten die men gebruikt om de verwachtingen te adstrueren, het eigenlijke receptiecorpus niet onbelangrijke opposities in de argumentatie bevat.

De relatieve homogeniteit in de aankondigingen kan o.i. in belangrijke mate verklaard worden vanuit de specificiteit van het materiaal: hier wordt vooral de auteur aan het woord gelaten. Het is immers een feit dat in 5 van de 6 vindplaatsen (De Schelde, De Morgenpost, Het Antwerpsch Tooneel, Het Tooneel en Het Handelsblad), in eerste instantie plaats wordt ingeruimd om Bugge zijn ideeën omtrent theater en theatervernieuwing te laten ventileren en/of om de inhoud van het stuk weer te geven. Vooral de kwantitatief belangrijkste teksten (in: De Schelde, Het Tooneel en Het Antwerpsch Tooneel) zijn hiervan goede voorbeelden. Het accent ligt dus hoofdzakelijk op informeren en vermits de informatiebron steeds dezelfde is, mag het eensluidende resultaat niet verwonderen.

Waar er toch een „persoonlijke” commentaar werd aan toegevoegd, (Het Tooneel, De Schelde en in mindere mate Gazet van Antwerpen) betekent deze een akkolade van de auteur en zijn ideeën. Een uitzondering op dit positieve onthaal vormt Het Antwerpsch Tooneel, waar August Monet de inhoud van het stuk op vrij lakonieke manier „aanvult” en hiermee preludeert op zijn vernietigende recensie.

Het sterk idiosyncratische karakter van deze bespreking (een onderzoek naar Monets archaïsche maar daarom niet noodzakelijk unieke receptiecode verdient beslist onderzoek) plaatst haar echter buiten de reeks, die zoals gezegd veeleer door een unaniem positief verwachtingspatroon wordt gekenmerkt.

Wanneer we de reeks aankondigingen met de receptieteksten vergelijken blijkt de discrepantie tussen beide corpussen overduidelijk. Want ook al vertoont het receptiecorpus vrij scherpe interne

tegenstellingen, de algemene teneur is dezelfde : ontgoocheling³⁴. Waar er m.b.t. de spel- en regiekwaliteiten van met name Joris Diels nogal uiteenlopende reacties bestaan, zijn de recensenten vrij unaniem in het afwijzen van Bugge als theaterauteur. Men kan o.i. stellen dat Bugge, ondanks een perfect gevoerde aanwezigheidspolitiek gekoppeld aan een bewonderingswaardige public relations campagne, het moment van de waarheid, i.e. de creatie van zijn werk op de scène, niet overleeft, ook al wordt de afwijzing nog in vrij voorzichtige termen geformuleerd. De afstand tussen dramatische theorie en theatrale praxis tracht Bugge met een salto mortale te overbruggen. Deze keer houden de meeste recensenten nog het reddende net voor hem klaar, bij zijn volgende poging echter (i.e. „Het Genie in de Storm”) zullen ze hem fataal te pletter laten storten. Met name de vooraanstaande theatercriticus Lode Monteyne zal n.a.v. „Het Genie in de Storm” (première 15.3. 1930) in Het Tooneel van 22.3 een niet-pamflettaire, maar juist daarom des te vernietigender bespreking brengen.

Nochtans beschikt Bugge, theoretisch althans, over veel troeven. Doorheen zijn (zij het gammele) dramatische theorie weet hij handig in te spelen op de periodecode, die in zijn reactie tegen het psychologische individualisme en pessimisme van het i.c. scandinavse naturalisme, volop plaats biedt aan een breed humanitair theater waarin de individuele problemen baan hebben geruimd voor de triomf van de gemeenschap.

Wanneer hij het dan toch niet waarmaakt is dit in hoofdzaak te wijten aan een persoonlijke zwakte. Een zwakte die o.i. in belangrijke mate te situeren is in de uitwerking van het thema : waar hij zich bij het ontwikkelen van dit thema wel degelijk bewust is van het humanitair-expressionistische desem dat de na-oorlogse periode kenmerkt, houdt hij bij de vormelijke uitwerking ervan onvoldoende rekening met de radicale cesuur die WO-I is geweest. Op deze manier negeert hij, waarschijnlijk door onkunde, een conjunkturreel, d.w.z. fundamenteel gegeven. Dit gebeurt niet ongestraft.

34. Van de twee uitzonderingen op deze regel, in De Schelde en Le Matin, vormt alleen deze laatste min of meer een probleem. Want, alhoewel de tekst in De Schelde niet ondertekend is, biedt de Vlaamsnationalistische signatuur ervan een afdoende verklaring. Vanuit hun belangstelling voor het ethos van een gemeenschapskunst, gekoppeld aan een persoonlijke sympathie voor De Gruyter en Diels, in de krant o.a. verdedigd door Paul de Mont en Herman Van Puymbroeck, lijkt een vrij ongenueanceerd inhalen van Bugge en diens idealen niet zo veraf. Daarbij is het best mogelijk dat uitgerekend een van beide de, anonieme, recensie heeft geschreven. Anders is het gesteld met Fernand Demany in de liberale Le Matin. Van enige Vlaamsnationale sympathieën kan hier geen sprake zijn. Een mogelijke verklaring lijkt ons het feit dat Bugge handig inspeelt op de dominante periodecode, waardoor zijn „Tragedie” erg geflatteerd uit de recensie te voorschijn komt.